

Lodewijk Brunt: Flaneur in toga

Frank Bovenkerk en Jan Rath

2022

Colofon

Lodewijk Brunt: flaneur in toga
Frank Bovenkerk en Jan Rath

Uitgave
Universiteit van Amsterdam & Universiteit van Utrecht
Amsterdam en Utrecht, juni 2022

© Frank Bovenkerk en Jan Rath 2022

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Lodewijk Brunt: Flaneur in toga

Frank Bovenkerk en Jan Rath

In de herfst van 2020 overleed Prof. Dr. Lodewijk Brunt. Hij was 78 jaar oud. Brunts carrière in de universiteit en die als beschouwend journalist in de krant vertellen ons iets over de geschiedenis van de beschrijvende sociologie in Nederland.

In de zomer van 2009 lopen we in Amsterdam opeens Lodewijk Brunt tegen het lijf. Op de hoek van de Spiegelgracht en de Prinsengracht is hij aan het werk met Parooljournalist Kees Tamboer. Als een soort landmeters houden ze zich daar op om alles te observeren en om mensen die er horen, aan te spreken. Het lijkt een beetje op een gezelschap dat een film aan het schieten is. Zo'n tafereel zal meer Amsterdammers bekend voorkomen. Het is alleen wonderlijk dat het hier een professor in de sociologie betreft. Het resultaat in de krant en later in hun twee boeken over Amsterdam is echter nooit bedoeld als bijdrage aan de sociale wetenschappen. Brunt had een broertje dood aan abstracte theorie en zette er zich meestal juist tegen af. Wat we hier zien is dan ook niet de aanpak van een constructeur van abstracties, maar vooral die van een begeesterd verteller. Het stedelijk leven in andere steden heeft Brunt op eenzelfde manier besnuffeld. Hij was bezeten van de maniakale stad Bombay, hij verbaasde zich over de idiote drukte van Hong Kong en nog meer over de schijnbare rust en beheersing van de inwoners daar, maar hij was vooral verzot op Amsterdam.

Lodewijk ('Lo') Brunt was een fanatieke maar rusteloze stadstoerist, een scherpe observator van het 'echte' stedelijke leven, een man van uitersten die net zo makkelijk schooierde tussen schobbejakken als in het gezelschap van brave Hendrikken. Altijd en overal dook hij op, vaak in gezelschap van een maatje, en aanschouwde hij wellustig de inrichting van de stad, het stedelijke leven en bovenal de stadsbewoners. Hij noteerde hun aardigheden en eigenaardigheden en publiceerde daarover uitvoerig in het weekblad *Vrij Nederland*, het dagblad *Het Parool*, het literaire tijdschrift *De Gids*, in wetenschappelijke tijdschriften, op het web en op nog heel veel meer plaatsen. Zijn leven en werk tonen desondanks één van de hoofdstromen van de ontwikkeling van de sociale wetenschappen in het laatste kwart van de vorige eeuw: de beschrijvende etnografie. Hij kan bovendien worden gerekend tot een vorige generatie van sociologen (vergelijk J.M.M. van Doorn; Kees Schuyt; Bart Tromp) die zich in veelvuldige bijdragen in de media manifesteren als *public intellectuals*. Wat bij Lodewijk verder vooral opvalt is met welk een plezier in het schrijven dit gepaard gaat.

Intellectuele Achtergrond

In zijn allerlaatste publicatie die hij als mede-auteur ondertekende en dat is afgedrukt in de *Levensberichten van de Koninklijke Academie van Wetenschappen* in 2020, herdenkt hij zijn invloedrijke Amsterdamse leermeester die een jaar eerder in 2019 op 94-jarige leeftijd was overleden, de cultureel antropoloog André J.F. Köbben.¹ Lodewijk Brunt behoort tot een getalenteerde groep leerlingen die sommige van die grondslagen nader heeft uitgewerkt. Het verrichten van veldwerk in het eigen land terwijl het vak dan nog geldt als het exclusieve domein van exotische gedragingen in landen van wat de Derde Wereld werd genoemd, past in deze moderne Nederlandse werkwijze. Hetzelfde geldt voor de keuze om de meest uiteenlopende en schijnbaar buitenissige onderwerpen te bestuderen alsmede het afzien van gewichtigdoenerij en de nadruk op het gebruik van verzorgde taal.

Lodewijk Brunt's werk laat zich na zijn studentenperiode verdelen in drie langere episoden: medewerker antropologie van de industriële samenleving in Utrecht (1971-1988), hoogleraar sociologie aan de UvA in Amsterdam (1988-2005), en schrijver over Amsterdam en India (2000-2021). Verschillend perioden hebben wij zelf meegemaakt—onze wegen kruisten met die van Brunt, of wij trokken samen met hem op—en onze ervaringen kleuren deze bijdrage.

Antropoloog van de industriële samenleving

Na een moeizame jeugd, die hij voor zijn middelbare schoolperiode deels doorbracht op internaat Instituut Hommes in Hoogezand-Sappemeer—een strenge kostschool voor onhandelbare zoontjes uit betere milieus — schrijft Lodewijk Brunt zich in bij de Universiteit van Amsterdam. Hij studeert in razend tempo sociologie en culturele antropologie en voltooit deze twee studies in 1970. Het belangrijkste studieonderdeel voor antropologen was altijd het verrichten van veldwerk bij een vreemde cultuur en het schrijven van een scriptie daarover. Brunt komt met het cohort van zijn jaar terecht op het platteland van Tunesië en hij bestudeert daar de consequentie voor huwelijksverplichtingen van het preferentiële 'vadersbroedersdochter-huwelijk'. Hij wint met zijn scriptie een prijs en we zouden dat werkstuk alleen al om die reden graag hebben gelezen. Dat zit er echter nu niet meer in. Uit een bericht in het blog dat hij aan het einde van zijn leven bijhoudt, blijkt dat hij z'n scriptie is kwijtgeraakt.²

De student begint met klassieke culturele antropologie. Als kandidaatsassistent van Köbben neemt hij samen met de andere assistent Jojada Verrips (die later hoogleraar antropologie aan de UvA zou worden) deel aan het uitzoeken van het waarheidsgehalte van een uitspraak van niemand minder dan Claude Lévi-Strauss. Het gaat om een ingewikkeld verwantschapsprobleem. De nageplozen etnografie geeft Lévi-Strauss ongelijk en de drie auteurs stellen de Franse meester, zoals het hoort, op de hoogte van hun publicatie in het vooraanstaande tijdschrift *Ethnology*.³ In Nederland

is het stuk vooral bekend geworden vanwege de niet nader gekwalificeerde reactie op een briefkaartje van Lévi-Strauss aan Köbben: 'I utterly disagree'.

Het etnologische studieveld verschuift in de jaren zeventig. De belangstelling gaat niet alleen meer uit naar 'primitieven', antropologen zoeken nu ook de boerensamenlevingen op in het Middellandse zeegebied, Zuidoost-Azië en landen in Zuid-Amerika. Zelfs het platteland in Nederland wordt interessant bevonden en zo komt het gezin Brunt voor Lodewijks promotieonderzoek terecht in een deel van de *Bible Belt*, in de Zuid-Hollandse Alblasserwaard.

Hier hadden zich tussen de boeren in het dorp Giessenburg ('Stroomkerken') recentelijk veel Rotterdammers gevestigd en zijn dissertatie, getiteld *Stedeling op het platteland*, vertelt over hun wederwaardigheden.⁴ Brunt: 'Er ontstond binnen de kortste keren een "Rotterdamse enclave" in het dorp van nauwelijks vierduizend inwoners. (...) Dat liep falikant verkeerd.' Brunt's proefschrift wordt een spannend verhaal over de felle botsingen van twee totaal vreemde werelden. Enerzijds de sterk verzuilde autochtone bevolking waarbinnen een précair evenwicht bestond tussen 'links' en 'rechts': niet-confessionelen en confessionelen, in casu vooral van een nogal orthodoxe, gereformeerde soort. De Rotterdammers hadden aan dit stelsel, dat ook het gehele openbare leven doordrenkte, geen boodschap; in eigen woorden: ze hadden er 'schijt' aan. Met grove middelen werden het plaatselijke verenigingsleven en de plaatselijke politiek bestormd, er moest maar eens een eind komen aan die 'middeleeuwse toestanden', zoals ze zeiden. Dit boek is een *case study* van een wereldwijd fenomeen: het openbreken van traditionele boerengemeenschappen door 'overloop' uit de stad. De boekuitgave van het proefschrift vindt gretig aftrek en wordt meermalen herdrukt.

De uitwaaiering van de Amsterdamse school in de culturele antropologie vindt plaats door de aanstelling van een andere leerling van Köbben: Prof. Dr. H.U.E. Thoden van Velzen, bij het Instituut voor Culturele Antropologie van de Rijksuniversiteit Utrecht. Lodewijk Brunt wordt in 1971 als een van de volgende Amsterdammers aangenomen om het instituut dat in 1925 was opgericht met financiële steun van het koloniaal bedrijfsleven om ambtenaren, bestuurders en het personeel van grote bedrijven op te leiden voor werk in de koloniën (de 'oliefaculteit') te hervormen. Frank Bovenkerk, eveneens afkomstig uit de Amsterdamse school van Köbben—de 'Köbben family' noemde Brunt het—volgt in 1973. Jajada Verrips was er ook. Die ambitie tot modernisering van de discipline in Utrecht loopt op niets uit doordat er een studentenstaking van één jaar (de langste in Nederland) is uitgebroken die tot nieuwe loyaliteiten leidt. Maar Thoden van Velzen opent wel een mogelijkheid om ook antropologie in eigen land te ontwikkelen. Het zijn de jaren van de dekolonisatie en in veel landen van de Derde Wereld zijn antropologen met hun exotiserende belangstelling minder welkom. Maar het treft. Er zijn inmiddels immigranten uit (voormalige) koloniën en ook uit landen rond de Middellandse zee naar hier gekomen en dat biedt de mogelijkheid om te onderzoeken hoe de aanpassing aan het nieuwe land verloopt. Bovendien leven in Nederland allerlei bijzondere groepen (de rafelrand van de maatschappij, maar ook de economische en culturele elite) die zich met het standaardvragenlijstonderzoek van sociologen moeilijk laten bestuderen, maar wel met de methode van participerende observatie.⁵ Brunt en Bovenkerk schrijven samen een nota over 'de antropologie van de industriële

samenleving' en zij organiseren daarover een eigen studietraject. Bovendien publiceren ze in 1976 een polemisch boekje over dit onderwerp getiteld *Binnenstebuiten en Ondersteboven*.⁶ Hiermee begint een nauwe samenwerking met een collega die wel 15 jaar zal duren.

Het nieuwe studietraject slaat aan bij de studenten. Om het vak te ontwikkelen wordt ieder studiejaar een collegereeks rond een bepaald thema georganiseerd. De twee belangrijke scholen waaraan zij inspiratie ontleen, zijn enerzijds die van de sociologieschool van Chicago in de jaren twintig en anderzijds de 'sociografische' studies zoals die voor de oorlog werden verricht door de leerlingen van Sebald R. Steinmetz van de Universiteit van Amsterdam.⁷ In één studiejaar wordt Chicago onder handen genomen, in het volgende de beschrijvingen van bijzondere groepen: zwervers, beroepsmisdadigers, prostitué(e)s en in het jaar daarop weer immigranten, politieagenten en sekten.

De onderzoekers van de eerstgenoemde school waren bezeten van het kolkende leven in de explosief groeiende stad Chicago in de jaren twintig en zij trachtten op allerhande manieren en met de nodige creativiteit dat te observeren, te beschrijven en te begrijpen. Aldus werd het leven van alledag in een reeks monografieën opgetekend. Brunt en Bovenkerk moedigen studenten nu aan om die voorbeelden te volgen. Daarbij blijken zij evenzeer gefascineerd en geïnspireerd door het werk van onthullingsjournalisten, zoals in Chicago destijds de zogenoemde *muckrakers* (onderzoeksjournalisten van de zogenaamde progressieve periode van de Amerikaanse zoals Lincoln Steffens, Upton Sinclair, Ida Tarbell), eerder in Londen Henry Mayhew en meer recent de Duitse donderjager Günter Wallraff.⁸ Het plezier van deze nieuwe variant van de culturele antropologie spat ervan af.

Er ontstond een eigen etnografische school, de antropologie van Nederland raakte langzamerhand geïnstitutionaliseerd. In zijn latere omvattende boek over de antropologische studies in Nederland van de hand van Rob van Ginkel, *Notities over Nederlanders*, uit 1997 is Lodewijk Brunt verreweg de meest geciteerde auteur.⁹ Brunt wordt redacteur, later hoofdredacteur, van de *Sociologische Gids*, en laat zich daar niet onbetuigd. Hij is ook 'Europees correspondent' van het internationale tijdschrift *Ethnography* (voorheen *Urban Life and Culture*) dat hijzelf omschrijft als 'een toonaangevend blad voor stadsonderzoekers dat het stempel droeg van Erving Goffman en het symbolisch interactionisme'.

Geïnspireerd door de manier waarop de grote sociologen van de Universiteit van Chicago dat deden (Robert E. Park, Ernest W. Burgess) richten Brunt en Bovenkerk de zogenaamde a.i.s.-kring op—'antropologie van de industriële samenleving'—en organiseren zij bijeenkomsten bij deelnemers thuis. Op krappe studentenkamers in Utrecht zittend op wankele krukjes, op de harde grond of op morsige kussens ontmoeten studenten, promovendi en geïnteresseerde collega's elkaar en delen en bediscussiëren zij tot diep in de nacht elkaars onderzoeksresultaten. Aldus werken zij aan een netwerk van aanstormend talent.

In een overweldigend tempo publiceert Lodewijk Brunt het ene na het andere stuk, nu eens alleen, dan weer samen met Frank Bovenkerk, of met studenten

of met andere collega's. Een greep uit de collectie: is 1977 is hij redacteur van een bundel over 'wet en werkelijkheid in sociaal onderzoek', getiteld *Anders Bekeken*.¹⁰ Samen met Carolien Bouw, Frank Bovenkerk en Kees Bruin redigeert hij de bundel *Hoe weet je dat? Wegen van sociaal onderzoek over methodologische vraagstukken*.¹¹ En samen met Frank Bovenkerk, Kees Bruin, Huib Wouters en een heleboel studenten schrijft hij *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*.¹² Bij nader inzien is de keus voor de studie van concrete subculturen nogal eenzijdig gericht op de 'onderklasse' en weerspiegelt een zekere *nostalgie de la boue*.

In de tussentijd vormt Lodewijk Brunt ook nog een schrijversduo met zijn toenmalige echtgenote, de sociologe en journaliste Emma Brunt. In 1981 verschijnt een bundel met opstellen die eerder in *De Gids* waren verschenen, met de titel *Het Goede Leven*.¹³ In deze bundel worden de nieuwe gedragsmoden bij kritieke levensmomenten van de even pretentieuze als zweverige avant-garde op de hak genomen: het nieuwe bevallen, het postmoderne huwelijk, de eigentijdse dood, enzovoorts. De manier van schrijven over moderne intellectuele dwaallichten vertoonde weinig mededogen met het geprangde gemoed van waaruit zulke voorstellingen afkomstig waren. Het schrijversduo ontving nochtans een aanmoedigend kaartje van niemand minder dan Annie M.G. Schmidt.

Door de sociologen wordt deze nieuwe vorm van sociale wetenschap (met zijn publieke uitstraling) met enige verbazing, maar niettemin toch welwillend ontvangen. In het gezaghebbende methodologieboek van die tijd van de hand van Peter Swanborn, *Methoden van sociaalwetenschappelijk onderzoek*,¹⁴ wordt gewezen op de grote overeenkomst tussen de stadsetnografie en de uitgebreide journalistieke reportages zoals die bijvoorbeeld verschenen in de kleurenbijlage van het weekblad *Vrij Nederland*. Dat heeft Swanborn goed gezien, het werk van Lodewijk Brunt zal later steeds meer in die richting tenderen.

In het Instituut voor Culturele Antropologie in Utrecht echter wordt de bevlogenheid van de antropologen van de industriële samenleving met weinig enthousiasme ontvangen. Culturele antropologie hoort te gaan over kwesties van religie en verwantschap en niet over de subculturen binnen ons eigen volk. De aanmatigende houding van Brunt en Bovenkerk tegenover hun Utrechtse collega's als het gaat over de geringe wetenschappelijke productie van hun collega's, maakt de verhoudingen er ook niet beter op. Anders dan nu worden medewerkers in de jaren zeventig nog nauwelijks beoordeeld op hun publicaties. Een bevriende collega van Brunt en Bovenkerk publiceert over deze Utrechtse vakgroep een stuk over *Het schriftloos vegeteren*.¹⁵ Zo gaat het niet langer en de vakgroep ontdoet zich van een dissidente minderheid die bestaat uit de twee antropologen van de industriële samenleving en enkelingen die hun kant kiezen. Het bestuurlijke probleem dat daaruit ontstaat, wordt opgelost door dit gezelschap samen te voegen met scheurmakers uit andere vakgroepen in de faculteit onder aanvoering van Gerrit Jansen, de sociologiehoogleraar die literair verzorgde monografieën heeft geschreven over de kroeg, de kermis en de straat. De nieuwe groep richt zich vooral op stadsstudies. Ondanks de verschillen in herkomst functioneert dit nieuwe gezelschap heel aardig.

Hoogleraar stadssociologie

Maar de tijd is gekomen om naar andere mogelijkheden uit te zien. Lodewijk Brunt en Frank Bovenkerk gaan uit elkaar. In 1988 wordt Lodewijk Brunt aangesteld als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam waar hij les gaat geven in 'sociologie, in het bijzonder sociologie van de gebouwde omgeving'. Frank Bovenkerk is met zijn gezin voor onderzoek een jaar naar New Orleans afgereisd. Als hij terug komt wordt hij aangesteld als hoogleraar criminologie aan de rechtenfaculteit van Utrecht. Hun wetenschappelijke routes lopen vanaf dat ogenblik zo uiteen dat ze elkaar vijftientig jaar nauwelijks meer tegenkomen. De breuk tussen beiden is verbazingwekkend, ze staan in de sociale wetenschap van die tijd als onverbreeklijk duo bekend. Wie zich afvraagt hoe zo iets kan gebeuren en zich een breuk van andere onafscheidelijke schrijversparen voor de geest haalt, komt al gauw uit bij de mogelijkheid dat er sprake is geweest van rivaliteit. Frans Peeters, redacteur boeken bij eerst *Vrij Nederland* en later *Het Parool*, herinnert zich dat Lodewijk een theorie had over het bruuske einde van verbintenissen: interacties in steden zijn intens, maar ook vluchtig.

De wijze waarop Lodewijk Brunt zijn nieuwe functie in Amsterdam moet aanvaarden zal men niemand toewensen. De vrouwenbeweging van die jaren heeft de bezetting van de positie van een nieuwe hoogleraar stadssociologie uitgekozen om te eisen dat het hoe dan ook een vrouw moet worden. Deze eis wordt onder andere kracht bijgezet door openbaar te demonstreren. Als Brunt eenmaal is aangesteld en een jaar later in 1989 zijn oratie uitspreekt met de titel *De magie van de stad* wordt de plechtigheid ernstig verstoord door vrouwelijke actievoerders die de spreker midden in de aula tuinaarde in het gezicht gooien. De zaal is afgeladen vol en wij herinneren ons hoe een gespannen stilte bij het publiek ontstond (een zogenoemde *freeze*). Die duurt tot een bode van het kantoor van de pedel er een einde aan maakte door de demonstranten weg te jagen. Vort! Een van Brunt's zonen die voor in de zaal zitten, haalt zijn gram door een actievoerder een flinke trap te verkopen. Pak an! Brunt krijgt dan eindelijk de kans om met het uitspreken van zijn rede na het vaststellen van anti-stedelijk sentiment in de voorbije jaren nu uit te roepen: *Leve de stad!* De culturele pluriformiteit wordt in zijn rede benoemd tot een belangrijk kenmerk van de stedelijke samenleving en burgers worden opgevoerd als geschoolde stedelingen die opmerkelijk goed omgaan met plotselinge en scherp contrasterende indrukken.

Het gaat in zijn werk vooral om de kleine interactie van mensen in het openbare domein. Zo kan hij, bijvoorbeeld ook in zijn colleges, prachtig vertellen op welke manier jonge vrouwen als 'ervaren stedelingen' in hun eentje een café kunnen betreden zonder lastig gevallen te worden. Het 'sweet young thing' voert een heel ander toneelstukje op dan 'de onderzoekster', de 'nestbouwer' en het meisje die andere café-gangers op een afstand houdt met behulp van een *middle distance stare*. Zij brengen de regels binnen de stad, die 'world of strangers', in de praktijk.

In Amsterdam gaat Brunt leiding geven aan een groep stadssociologen, later wordt hij zelfs decaan van de Faculteit der Politieke en Sociale Wetenschappen,

en hij sluit zich aan bij het Centrum voor Grootstedelijk Onderzoek en de interuniversitaire onderzoeksschool Nethur. Inhoudelijk is hij daar prima op zijn plaats en hij schrijft artikelen over stedelijke problemen van bijvoorbeeld Glasgow en Hong Kong. Zijn opus magnum zou het boek *Stad* moeten zijn, maar dat wordt niet meer dan een bloemlezing van oude en nieuwe verhalen over de stad, observaties en commentaren.¹⁶ Op grond van zijn eerdere werk en de belofte in zijn inaugurele rede zouden we een uitgewerkte definitie verwachten van wat een stad is, hoe deze functioneert, hoe mensen met elkaar (over)leven en welke typerende levensstijlen men er zou kunnen aantreffen, maar dat is het niet.

Eigenlijk voelt Brunt zich als onderzoeker beter op z'n plaats dan als theoreticus. Het is opvallend dat zijn twee grote voorbeelden in de geschiedenis van het vak beiden de achtergrond van een krantenman hebben: Henry Mayhew in Londen in de 19e eeuw (die hij 'de ontdekkingsreiziger van de onderwereld' noemt), en Robert E. Park in Chicago van de jaren twintig van de 20^e eeuw (die zich er toentertijd op liet voorstaan dat hij waarschijnlijk al wandelend meer mijlen had afgelegd in steden dan welk mens dan ook in de wereld). In veel van Brunt's stukken wordt wel naar belangrijke theoretici in de sociale wetenschappen verwezen, maar dat gebeurt meestal om te laten zien dat de werkelijkheid anders is dan de gedachtenspingsels van de schrijftafelgeleerden.

Zijn latere boek over de 'maniakale stad' Bombay illustreert dit goed.¹⁷ Hier gebruikt hij de theorie van Norbert Elias om zich ertegen af te zetten. Volgens deze vooral in Amsterdam populaire socioloog doorlopen menselijke gemeenschappen een proces van toenemende differentiatie en zelfbeheersing en dat inzicht wordt op allerlei terreinen van het sociale leven toegepast: passagiers houden afstand van elkaar in de tram, we eten met mes en vork, burens stellen zich terughoudend tegenover elkaar op enzovoort. Zulke interpretaties kleeft volgens Brunt een 'algemene onbestemdheid' aan. Dat geldt bij voorbeeld voor steden uit de Derde Wereld die volgens zo'n eenvoudig historisch schema zeer ongedifferentieerd zou moeten zijn. Bombay vindt hij in allerlei opzichten echter veel gevarieerder dan je op grond van de ontwikkeling van een Derde Wereldstad zou verwachten. In dit boek komt ook Brunt's voorliefde voor de stadsetnografie zoals die door Erving Goffman en Lyn Lofland wordt beschreven, tot uiting.¹⁸ In Bombay leven mensen leven zowel op als van de straat en aldus tonen zij andere opvattingen over het verschil tussen privaat en openbaar dan wij doen.

Na de eeuwwisseling verschaalt Brunt's wetenschappelijke productie. Hij past steeds minder in het academische bedrijf waarin het schrijven in het Nederlands, hoe verzorgd ook, niet meer telt. Academische promoties gaan met hangen en wurgen en niet meer dan vijf daarvan begeleidt hij succesvol. Hij beschouwt de nieuwe internationale normen als onzin. Waarom alles in het Engels schrijven om alleen *ISI Journals* te tellen en de *impact factor* te berekenen? Er zijn veel meer zaken in het academische bedrijf waaraan hij zich stoort. In deze periode ontpopt hij zich als een brombeer die zonder aarzeling stoten onder de gordel uitdeelt. Wie in Brunt's ogen iets 'verkeerds' doet of zegt kan rekenen op een valse sneer, een donderwolk van disproportionele omvang, of hij of zij wordt demonstratief genegeerd. Uiteindelijk neemt professor Brunt het besluit om vervroegd met emeritaat te gaan. Dat gebeurt

in 2005 zonder toeters en bellen, want niet van harte. Zijn opvolger op de universiteit, Jan Rath, met wie hij aanvankelijk goed overweg kon, heeft hij nooit meer willen spreken.

Flaneur in Amsterdam en Bombay

De manier waarop Lodewijk Brunt stadssociologie wil bedrijven, bestaat uit eindeloos observeren. Hij beschrijft het alledaagse handelen op een manier die het gewone opeens bijzonder maakt. Zijn onderzoeks- en schrijfstijl lenen zich uitstekend voor de journalistiek en literatuur. Bovendien toont hij zich in latere publicaties een niet onverdienstelijke fotograaf met prachtige reportages over mensen, straten, pleinen en verkeer. Na zijn vertrek uit de academische wereld is er eindelijk meer ruimte voor zulke activiteiten. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat Brunt altijd wel geïnteresseerd was in journalistiek en, meer algemeen, het bedienen van een groter publiek van geïnteresseerde leken. Het lijkt geen twijfel dat zijn toenmalige vrouw Emma Brunt (tot 1983), die zelf een superieure schrijfstijl aan de dag legt, en de onderzoeksjournalist Ton—‘chef onderwereld’ van de Haagse Post—van Dijk hem destijds hebben aangemoedigd.

Hoe belandt Lodewijk Brunt in de journalistiek? In 1977 publiceert hij een boekje over een onderzoek naar de inhoud van brieven die geadresseerd waren aan Nederlandse politici over het vraagstuk van de toelaatbaarheid van abortussen: *De Abortusbrieven*. Een originele manier om de publieke opinie te leren kennen. Het weekblad *Vrij Nederland* besteedt er aandacht aan en zo komt hij in aanraking met de gevierde hoofdredacteur Joop van Tijn. Deze nodigt hem uit om bij te dragen aan de boekenbijlage. Voor de krant is Brunt een aantrekkelijke auteur: hij brengt de status mee van de hoogleraar, kan heel goed schrijven en hij heeft overal wel een aan de sociale wetenschap ontleende mening over. Zijn wekelijkse column heet *Het Leven. Een Kerstboom*. In 1984 wordt *Vrouwen zijn ook mensen* uitgebracht met recensies, artikelen en essays over vrouwenzaken, die sinds 1978 in het weekblad waren verschenen.¹⁹ Tegenwoordig zou een dergelijk staaltje van ‘publieke sociologie’ als ‘valorisering’ worden geboekstaafd.

Lodewijk Brunt bevindt zich in goed gezelschap. In de boekenbijlage—later uitgeroepen tot ‘het kroonjuweel van de krant’—beginnen wat voor deze functie ‘scribenten’ worden genoemd, zoals Louise Fresco, Chris van der Heijden en Maarten van Rossem, een tweede journalistieke loopbaan. Keer op keer legt Lodewijk nu uit waarom de journalistiek hem eigenlijk meer aantrekt dan de universiteit. Om een goede journalist te zijn moet je niet alleen onderzoek kunnen doen (met name observeren en interviewen), maar je moet ook goed kunnen schrijven! De meeste sociologen schrijven erbarmelijk Nederlands volgens hem. Er is daarom zijnerzijds sprake van gerechtvaardigde arrogantie. Frans Peeters treedt voor dit deel van de krant op als eindredacteur. Hij herinnert zich met hoeveel plezier Lodewijk mee op pad ging om materiaal te scoren. Met Barend en Van Dorp (die hij om onduidelijke redenen ‘de dames’ noemde) ging hij bij voorbeeld mee om wielerveden in het buitenland mee te maken. Hij houdt er zowel met Frans Peeters als met Frits Barend een langdurige intieme vriendschap aan over. De besloten sfeer van

VN, een weekblad dat in de jaren voor de eeuwwisseling wel iets van een sekte heeft, bevat hem klaarblijkelijk beter dan het universitaire milieu. Hij wordt allengs meer schrijver dan onderzoeker. In de lokalen van de redactie van *Vrij Nederland* ontmoet hij Louise Fresco met wie hij een liefdesverhouding begint die tot het einde van zijn leven en tot en met haar verzorging als patiënt tot zijn overlijden heeft geduurd. Ze vinden elkaar dan in hun geestdrift voor de opera. In 1986 schrijven ze samen een soort liefdesverklaring aan de oorspronkelijke, volkse opera in *De Gids*.²⁰

Als het met *Vrij Nederland* minder goed gaat in de jaren tachtig, zien ze hem bij *Het Parool* graag over non-fictie voor de krant schrijven en in die columns gaat het weer over van alles, maar zeker ook over misstanden in en ergernissen over de universiteit. In deze nieuwe rol gedraagt Brunt zich ook steeds meer als een ware *flaneur*: zorgeloos rondslenteren en rondkijken als een amateur-detective in de steden (zoals Walter Benjamin dat in het interbellum deed).²¹ Hier trekt hij vooral samen op met Kees Tamboer. Ze maken samen series over de wonderlijke verkeersregeling in Amsterdam en over zogenaamde kleine misdaad, die voor de betrokken slachtoffers juist helemaal niet als klein uitpakt. Die series groeien uit tot interessante boeken over het openbare leven van Amsterdam, zoals *De Straat Op! De blurb* op de achterzijde geeft goed weer hoe de heren over de stad en zijn bewoners denken: 'Amsterdammers denken dat Amsterdam de mooiste stad van de wereld is. Maar als je ziet hoe de straten en pleinen erbij liggen... Schots en scheef staande paaltjes, borden met onbegrijpelijke teksten in beroerd Nederlands, pompeuze gebouwen die vloeken met hun omgeving, onbegaanbare bruggetjes, allesoverheersend Albert Heijnblauw, oprukkend hekwerk met sadistisch wapentuig, blinde, dode muren, de onmacht om hondenbezitters normen en waarden bij te brengen. Maar er is ook nog veel moois. Betegelde portieken, ontroerende baksteenkunst van naamloze metselaars, pleinen van water, een bruggetje in het Oosterpark, mensen die hun stoep omtoveren tot paradijsjes met planten en bloemen, winkelstraten die opeens weer zijn opgeleefd, gedichten achter een raam aan de Weesperzijde. Bestuurders, trek de deuren van uw vergaderzaaltjes dicht, stop al die inspraakrondes. Ga naar buiten om te zien hoe stadsmensen hun stad gebruiken.'²² Typerend is de beschrijving van de gemakmakende congestie op het labyrint van het Roelof Hartplein. Als iedere deelnemer op zijn of haar vervoermiddel aan de hand van de verkeersvoorschriften de verkeersstroom zou volgen loopt het verkeer binnen de kortste keren hopeloos in de war. In *Prinsengracht* beschrijven Brunt en Tamboer de kades en de huizen langs de gelijknamige gracht.²³ Het boek is opgebouwd rond een aangename fotoreportage. In deze impressie gaat het om de derde en buitenste gracht van het wereldberoemde historische Amsterdamse grachtenplan dat zich onderscheidt door zijn veelzijdigheid, bedrijvigheid en de kleine geschiedenissen van de veelal illustere bewoners van de verschillende panden.

In zijn beschrijving van wat er op straat gebeurt keert Brunt zich ook tegen architecten en bouwscholen die verantwoordelijk moeten worden gehouden voor de saaie eenvormigheid in het bouwen en die daarmee afbreuk doen aan de levendigheid die voortvloeit uit de variatie van stedelijke subculturen. Als toppunt van wansmaak wijst hij de zojuist gebouwde 'muur' aan die de bevolking van Amsterdam het gezicht op het IJ onttrekt. Onder journalisten

wordt hun belangstelling wel aangeduid als de sociologie van losliggende straattegels.

Dat geldt ook voor de Blog die hij later gaat bijhouden en publiceert op zijn eigen website (www.lodewijkbrunt.nl/). Hij schrijft er uiteindelijk niet minder dan 569. De blogs gaan werkelijk over alles dat men zich kan voorstellen, maar er is interessant genoeg altijd een sociaalwetenschappelijk gezichtspunt aanwezig. Een greep uit de onderwerpen: Herbert Gans, André Köbben, Berlijn, Glasgow, Bombay, Chicago, Parijs, Tokyo, corona, corruptie, BBC, Herman Melville, Adolf Hitler en vooral Amsterdam. Brunts laatste blog over institutioneel racisme en *Black Lives Matter* dateert van 18 juli 2020, twee maanden voor zijn overlijden. Het is opmerkelijk dat hij de elektronische functie op de weblog die het voor lezers mogelijk zou maken met hem in discussie te gaan, heeft uitgeschakeld. Tegenspraak wordt niet langer op prijs gesteld.

De laatste twintig, dertig jaar van zijn leven bewandelt Lodewijk Brunt ook nog een heel andere weg. In 1990 bezoekt hij voor het eerst India en hij wordt meteen gegrepen. India is voor de culturele antropologie van de Universiteit van Amsterdam al langer een aantrekkelijke plaats van onderzoek, vooral voor studenten die er veldwerk verrichten, met name in de deelstaatprovincie Gujarat. Lodewijk Brunt die tijdens zijn studie van de geschiedenis van Europa al kennis had gemaakt met de verschrikkelijke epidemieën die in steden rondwaarden, gaat nu op z'n eigen houtje naar de stad Surat om het verloop van een eigentijdse pestepidemie te bestuderen. De epidemie die er in 1974 uitbrak, was met succes bedwongen en de stad gold als een schoolvoorbeeld voor de wijze waarop de overheid met uiteenlopende middelen een epidemie kon bestrijden. Hij maakt er een film over.

Een serieuze antropoloog leert de taal van degenen die hij bestudeert. Op de Amsterdamse Faculteit der Letteren kon men Hindi leren, maar in 1998 werd een groot deel van de die faculteit opgedoekt. Medewerker Dick Plukker zet met enkele getrouwen, onder wie zijn vrouw Anne, zijn cursussen over India op private basis voort en hij richt in zijn Amsterdamse woonhuis het India Instituut op. Teruggekeerd in Nederland meldt Lodewijk Brunt zich bij Plukker om Hindi te leren. Vanuit Amsterdam organiseren zij later samen studiereizen naar Indiase steden. Daarnaast gaan zij moderne Indiase teksten in het Nederlands vertalen—zoals korte verhalen, liedjes uit Bollywoodfilms, en poëzie over de stad—en geven die uit. Vooral op deze manier laat Lodewijk Brunt zijn liefde voor de poëzie opbloeien.

'Ik zag de stad
En glimlachte
Hoe kan iemand daar leven?
Ik ging dit onderzoeken
En kwam niet terug

Mangalesh Dabral (Vertaald in het Nederlands door Lodewijk Brunt en Dick Plukker 2006)²⁴

Niet lang voordat hij sterft is het met Frank Bovenkerk toch weer min of meer goed gekomen. In een boek over muziek en misdaad draagt Brunt een mooi

stuk bij over de andere passie in zijn leven: de opera.²⁵ Wat hen het meeste bindt is echter zijn allerlaatste stuk: de eerbetuiging aan hun leermeester André Köbben waar wij deze bijdrage mee begonnen. Lodewijk Brunt was een markante persoonlijkheid, een veelzijdige, inspirerende en erudiete man, die zich een meester toonde in het beschrijven van de eigenaardigheden van gewone mensen, vooral van mensen in steden ●

Literatuur

- Benjamin, W. (1985) The flaneur, in W. Benjamin, *Charles Baudelaire: A lyric poet in the era of high capitalism*. London: Verso, 35-66.
- Bouw, C., F. Bovenkerk, K. Bruin en L. Brunt (red) (1982) *Hoe weet je dat? Wegen van sociaal onderzoek over methodologische vraagstukken*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Bovenkerk, F. en L. Brunt (1976) *Binnenstebuiten en ondersteboven. De antropologie van de industriële samenleving*. Assen: Van Gorcum.
- Bovenkerk, F. en L. Brunt (1977) *De rafelrand van Amsterdam. Jordaners, pinda-Chinezen, ateliermeisjes en venters in de jaren dertig*. Meppel, Amsterdam: Boom.
- Bovenkerk, F. en L. Brunt (1981) Ontdekkingsreiziger in de onderwereld. De actualiteit van Henry Mayhew (1812-1887) als etnograaf van de Londense armen, *Sociologische Gids*, 28(5): 402-419.
- Bovenkerk, F., K. Bruin, L. Brunt en H. Wouters (1985) *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*. Meppel/Amsterdam: Boom.
- Bovenkerk, F., L.N.J. Brunt en H. Tromp (2020a) A.J.F. Köbben, *Levensberichten en herdenkingen 2020*. Amsterdam: KNAW, 80-90.
- Breedt-Bruyn, M. (1977) Het schriftloos vegeteren, *Sociodrome*, 3: 6-8.
- Brunt, E. en L. Brunt (1981) *Het goede leven*. Amsterdam: Arbeiderspers.
- Brunt, L. (1974a) Anthropological fieldwork in the Netherlands, *Current Anthropology*, September, 15(3): 311-314.
- Brunt, L.N.J. (1974b) *Stedeling op het platteland. Een antropologisch onderzoek naar de verhoudingen tussen autochtonen en nieuwkomers in Stroomkerken*. Meppel en Amsterdam: Boom.
- Brunt, L. (1977a) *De abortusbrieven*. Amsterdam en Meppel: Boom.
- Brunt, L. (red.) (1977b) *Anders bekeken, Wet en werkelijkheid in sociaal onderzoek*. Meppel en Amsterdam: Boom.
- Brunt, L. (1987) De angst voor Babylon. Etnografisch onderzoek in Londen 1850-1914, *Sociologisch Tijdschrift*, 3: 437-468.
- Brunt, L. (1989) *De magie van de stad*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de sociologie (in het bijzonder sociologie en gebouwde omgeving) aan de Universiteit van Amsterdam (8 mei 1989). Amsterdam: Boom.
- Brunt, L. (1993) Een stad als symbool. De herwaardering van de Chicago School in de sociologie, *Sociologische Gids*, 6: 440-465.
- Brunt, L. (1984) *Vrouwen zijn ook mensen*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Brunt, L. (1996) *Stad*. Amsterdam: Boom,
- Brunt, L.N.J. (2002) *Een maniakale stad. Het leven van Bombay*. Amsterdam: Boom.
- Brunt, L. (2021) Crime at the Opera House, in D. Siegel and F. Bovenkerk (eds.), *Crime and music*. New York: Springer, 73-86.
- Brunt, L. en L.O. Fresco (1986) De wederopstanding van Figaro. Over de nieuwe populariteit van opera, *De Gids*, 149(3).
- Brunt, L. & D. Plukker (2006) *Ik zag de stad: moderne Hindi-poëzie (met Devanagari-schrift)*. Publicatie 2. Amsterdam: India Instituut.
- Brunt, L. en K. Tamboer (2007) *De straat op! Paaltjes en poëzie in Amsterdam*. Amsterdam: Boom.

- Brunt, L en K. Tamboer (2010) *Prinsengracht: Foto's van en verhalen over de Prinsengracht in Amsterdam en haar bewoners*. Amsterdam: Boom.
- Ginkel, R, van (1987) *Notities over Nederlanders*, Amsterdam en Meppel: Boom.
- Köbben, A.J.F., J. Verrips and L. N. J. Brunt (1974) Lévi-Strauss and empirical inquiry, *Ethnology*, July, 13(3), 215-223
- Lofland, Lyn H., *A world of strangers. Order and Action in Urban Public Space*, Basic Books, Inc., New York, 1973.
- Platt, J. (1983) The development of the 'participant observation' method in sociology: origin myth and history, *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, October: 379-393.
- Sinclair, U. (1986 [1906]) *The Jungle*. New York: Penguin.
- Swanborn, P.G. (1987) *Methoden van sociaalwetenschappelijk onderzoek*, nieuwe editie. Meppel: Boom, 346-347.
- Wallraff, G. (1985) *Ganz unten*. Köln: Kiepenheuer und Witsch.

Noten

-
- 1 Bovenkerk, F., L.N.J. Brunt en H. Tromp (2020).
2 <http://www.lodewijkbrunt.nl/veldwerk/>, 27 februari 2014.
3 Köbben, Verrips and Brunt (1974).
4 Brunt (1974b).
5 Pas vele jaren later treffen we een doorwrochte historische studie
over de wijze waarop de antropologische onderzoekstraditie in de
steden van de Verenigde Staten haar weg had gevonden, zie Platt
(1983).
6 Bovenkerk en Brunt (1976).
7 Bovenkerk en Brunt (1977), zie ook Brunt (1987 en 1993).
8 Bovenkerk en Brunt (1981), Sinclair (1986), en Wallraff (1985).
9 Van Ginkel (1997): 7.
10 Brunt (red) (1977).
11 Bouw, Bovenkerk, Bruin en Brunt (1982).
12 Bovenkerk, Bruin, Brunt en Wouters (1985).
13 Brunt en Brunt (1981).
14 Swanborn (1987): 346-347.
15 Breedt-Bruyn, M. (1977). Wees de eerste letter van de twee
achternamen niet op het werkelijke schrijverspaar Bovenkerk en
Brunt? Een afgevaardigde van de staf is zelfs naar Amsterdam gereisd
om vast te stellen dat mevrouw Breedt-Bruyn werkelijk bestond.
16 Brunt (1996).
17 Bombay illustreert dit goed, zie Brunt (2002).
18 Brunt (1987) en Brunt (1993).
19 Brunt (1984).
20 Brunt en Fresco (1986).
21 Benjamin (1985).
22 Brunt en Tamboer (2007).
23 Brunt en Tamboer (2010).
24 Brunt en Plukker (2066). Voor een overzicht van andere gedichten en
geschriften,
zie <https://www.dutchstudies-satsea.nl/deelnemers/brunt-lodewijk/>
25 Brunt (2021).